UPPSALA
UNIVERSITET

Institutionen för
nordiska språk

Från Island till Sverige och tillbaka

Festskrift till Veturliði G. Óskarsson på 65-årsdagen

Matteo Tarsi, Lasse Mårtensson
och Henrik Williams (red.)

Nordiska texter och
undersökningar 33

Nordiska texter och undersökningar
Utgivna av Björn Melander och Henrik Williams
33

Från Island till Sverige och tillbaka

Festskrift till Veturliði G. Óskarsson på 65-årsdagen

Denna festskrift tillägnas Veturliði G. Óskarsson, professor i nordiska språk med inriktning mot isländska, på 65-årsdagen, den 25 mars 2023. Elva kollegor, verksamma i tre olika nordiska länder, har skrivit bidrag på isländska, svenska, engelska och norska, vilka fokuserar på olika aspekter av Veturliðis forskningsintressen: **lexikologi och etymologi**: Katrín Axelsdóttir (Islands universitet), *Enn um* ald(u)rnara (*Ald*(*u*)*rnari* en gång till); Margrét Jónsdóttir (Islands universitet, emerita), *Orðið féskylft* (Om ordet *féskylft* 'insolvent'); Matteo Tarsi (Uppsala universitet), *Naming the elements in the Nordic languages* (*Swedish*, *Danish*, *Icelandic*) *until 1945* (Grundämnenas namn i de nordiska språken [svenska, danska, isländska] fram till 1945); **morfologi**: Þorsteinn G. Indriðason (Universitetet i Bergen), *Hvorfor er suffikset* -legur *såpass produktivt i islandsk? En historisk utgreiing* (Varför är suffixet *-legur* så produktivt i isländska? En historisk undersökning); **nordisk filologi**: Aðalheiður Guðmundsdóttir (Islands universitet), *Guðrúnarbrögð hin nýju* (En ny dikt om Guðrún); Heimir Pálsson (Uppsala universitet, emeritus), *Forn nöfn — fornöfn* (Gamla namn — pronomina); Henrik Williams (Uppsala universitet), *Vart tog Röskva vägen?*; Lasse Mårtensson (Uppsala universitet), Dvergatal *i Uppsala-Eddan*; och Michael Schulte (Universitetet i Agder), *Between the pagan past and the Christian future* (Mellan den förflutna hedniska tiden och den kristna framtiden); **sociolingvistik**: Ari Páll Kristinsson (Árni Magnússon-institutet för isländska studier), *Bonds and Boundaries: On the perceived prescriptivist-descriptivist dichotomy* (Förbindelser och gränser: Om den uppfattade tudelningen mellan preskriptivism och deskriptivism) och Helga Hilmisdóttir (Árni Magnússon-institutet för isländska studier), *Språkkontakt och pragmatik: En empirisk undersökning av pragmatiska lån i isländska tonårspojkars samtal.*

Distribution:
Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet
Box 527, 751 20 Uppsala
www.nordiska.uu.se/forskning/publikationsserier/nordiska-texter/
info@nordiska.uu.se

UPPSALA 2023

ISSN 0280-9966
ISBN 978-91-506-2996-5

NORDISKA TEXTER OCH UNDERSÖKNINGAR

utgivna av Björn Melander och Henrik Williams

Band 33

Vetur Úlfsson

NORDISKA TEXTER OCH UNDERSÖKNINGAR
33

Från Island till Sverige och tillbaka

Festskrift till Veturliði G. Óskarsson på 65-årsdagen

Redigerad av Matteo Tarsi, Lasse Mårtensson och Henrik Williams

UPPSALA
UNIVERSITET

Institutionen för nordiska språk
Uppsala 2023

Publicerad med bidrag från Vilhelm Ekmans universitetsfond

Abstract
Tarsi, M., L. Mårtensson, and H. Williams (eds). 2023. *Från Island till Sverige och tillbaka — Festskrift till Veturliði G. Óskarsson på 65-årsdagen*. (From Iceland to Sweden and back — Festschrift for Veturliði G. Óskarsson on his sixty-fifth birthday). Nordiska texter och undersökningar 33. 196 pp. Uppsala: Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet. ISBN 978-91-506-2996-5.

This Festschrift is dedicated to Veturliði G. Óskarsson, Uppsala professor of Scandinavian Languages with a focus on Icelandic, on his sixty-fifth birthday, 25 March, 2023. Eleven colleagues based in three different Nordic countries have written contributions in Icelandic, Swedish, English, and Norwegian, touching on different aspects of Veturliði's research interests: **Lexicology and etymology**: Katrín Axelsdóttir (University of Iceland), *Enn um* ald(u)rnara (*Ald*(*u*)*rnari* once again); Margrét Jónsdóttir (University of Iceland, emerita), *Orðið* féskylft (About the word *féskylft* 'insolvent'); Matteo Tarsi (Uppsala University), *Naming the elements in the Nordic languages (Swedish, Danish, Icelandic) until 1945*; **Morphology**: Þorsteinn G. Indriðason (University of Bergen), *Hvorfor er suffikset* -legur *såpass produktivt i islandsk? En historisk utgreiing* (Why is the derivational suffix *-legur* so productive in Icelandic? A diachronic study); **Nordic Philology**: Aðalheiður Guðmundsdóttir (University of Iceland), *Guðrúnarbrögð hin nýju* (A new lay of Guðrún); Heimir Pálsson (Uppsala University, emeritus), *Forn nöfn — fornöfn* (Old names — pronomina); Henrik Williams (Uppsala University), *Vart tog Röskva vägen?* (What became of Röskva?); Lasse Mårtensson (Uppsala University), Dvergatal i Uppsala-Eddan (The catalogue of dwarves in the Uppsala Edda); and Michael Schulte (University of Agder), *Between the pagan past and the Christian future*; **Sociolinguistics**: Ari Páll Kristinsson (The Árni Magnússon Institute for Icelandic Studies), *Bonds and Boundaries* and Helga Hilmisdóttir (The Árni Magnússon Institute for Icelandic Studies), *Språkkontakt och pragmatik: En empirisk undersökning av pragmatiska lån i isländska tonårspojkars samtal* (Language contact and pragmatics: An empirical study of pragmatic loans in the speech of Icelandic teenagers).

Alla bidrag har granskats av två granskare enligt principierna för "double-blind peer-review".

© Respektive författare 2023
Sättning: Matteo Tarsi
Omslag och skyddsomslag: UUB Graphic Service, Uppsala
Foto, frontsida: DG 10, fol. 50r, Uppsala universitetsbibliotek
Foto, baksida: *vetrliþi* ur en *þula* över björnsnamn i GKS 2367 4to (fol. 44r, råd 30), Árni Magnússon-institutet för isländska studier, Reykjavík
Tryck: MEDIA-TRYCK, Lund
ISBN 978-91-506-2996-5
ISSN 0280-9966

Förord

Veturliði Gunnar Óskarsson blev 1991 mag. art. vid Köpenhamns universitet och 2001 fil. dr i Uppsala samt antogs där 2002 som oavlönad docent i nordiska språk. År 2003 blev han docent vid Islands universitet och var från 2006 till 2010 professor vid samma lärosäte. Detta år återkom han till Uppsala där han 2012 befordrades till professor i nordiska språk, särskilt isländska. Han är den förste någonsin i Sverige med denna inriktning.

Veturliði har riktat största delen av sin forskarverksamhet mot senmedeltida och tidigmodern isländsk filologi, lexikologi samt språkhistoria och har publicerat en mängd arbeten inom dessa områden, men allra främst om isländskans påverkan från främmande språk, särskilt lågtyska. Hans stora doktorsavhandling *Middelnedertyske låneord i islandsk diplomsprog frem til år 1500* publicerades 2003 i den prestigefyllda serien Bibliotheca Arnamagnæana. Den är ett mönsterarbete inom sin deldisciplin och utmärkande för denne lärde, noggranne och utmärkte forskare.

Under de sista åren har Veturliði utvidgat sina forskningsintressen åt å ena sidan språklig påverkan från engelska och särskilt det pragmatiska lånordet *fuck*, å andra sidan åt vetenskapligt studium av isländsk morfologi och ordbildning i ett diakroniskt perspektiv.

Förutom att forska inom förutnämnda områden har Veturliði aktivt deltagit i institutionens undervisningsverksamhet och varit lärare inte bara i isländska, både modern och forn, utan också i svensk språkhistoria och norrön filologi. Han har handlett många studenter i dessa ämnen på alla nivåer.

Med denna festskrift gratulerar kollegorna och vännerna Veturliði på hans 65-årsdag.

Uppsala, 25 mars 2023

Redaktörerna

Innehåll

Förord 5

Guðrúnarbrögð hin nýju
Aðalheiður Guðmundsdóttir (Háskóli Íslands) 9

Bonds and Boundaries
On the perceived prescriptivist-descriptivist dichotomy
Ari Páll Kristinsson (Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum) 25

Forn nöfn — fornöfn
Heimir Pálsson (Uppsala universitet, emeritus) 39

Språkkontakt och pragmatik
En empirisk undersökning av pragmatiska lån i isländska tonårspojkars samtal
Helga Hilmisdóttir (Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum) 49

Vart tog Röskva vägen?
Henrik Williams (Uppsala universitet) 69

Enn um *ald(u)rnara*
Katrín Axelsdóttir (Háskóli Íslands) 77

Dvergatal i Uppsala-Eddan
Lasse Mårtensson (Uppsala universitet) 95

Orðið *féskylft*
Margrét Jónsdóttir (Háskóli Íslands, emerita) 121

Naming the elements in the Nordic languages (Swedish, Danish, Icelandic) until 1945
Matteo Tarsi (Uppsala universitet) 137

Between the pagan past and the Christian future
Michael Schulte (Universitetet i Agder) 157

Hvorfor er suffikset *-legur* såpass produktivt i islandsk? En historisk utgreiing
Þorsteinn G. Indriðason (Universitetet i Bergen) 175

Vart tog Röskva vägen?[1]

HENRIK WILLIAMS

Abstract *What became of Röskva?* The episode För Þórs til Útgarða-Loka in Snorri Sturluson's *Gylfaginning* section of his *Edda* recounts how Þórr and Loki stay overnight at a farm. Þórr slaughters his goats for dinner but when he resurrects them the next morning, one goat is lame. Þórr takes the farmer's children, Þjálfi and Röskva, as compensation and they follow him on his trip to Útgarða-Loki. Röskva, however, disappears rather quickly, at somewhat different points according to the four major manuscript sources. The question is why she does and what the purpose was to involve her at all. The answer is that Snorri utilized an older tale where she did appear, as did the eddic poem *Hymiskviða*. Since it was presumable well known that Röskva belonged in the "original" story, Snorri felt obliged to include her, but let her soon go as she played no role in his narrative.

Hösten 1979 återvände jag till Uppsala universitet för att läsa historia efter en termin som lärarvikarie i min hemstad Kalmar. Året innan hade jag gått kursen Skapande svenska men det visade sig att jag inte var något författarämne. En av mina lärare föreslog att jag skulle läsa sanskrit istället, vilket säger något om vilket intryck jag gjorde, men det kändes väldig avlägset. Jag hade sänkt mina ambitioner till att bli journalist och sökte fem gånger utan framgång de enda universitetsutbildningarna som då fanns. Under tiden fick jag nöja mig med att läsa historia, men kursen motsvarade inte min kärlek till ämnet eller ett vaknande intresse för vikingatiden. Tursamt nog fick jag veta att man kunde studera mer än ett ämne åt gången och av en slump fick jag syn på att Institutionen för nordiska språk erbjöd en kurs i fornisländska. Den kunde vara något att skryta med tänkte jag, när jag var reporter på någon tidningsdrake i framtiden.

Efter en obligatorisk introduktion i grammatik blev det så dags för isländskan. De enda egentliga läromedlen var Ragnvald Iversens *Norrøn grammatikk* (som jag inte skaffade förrän senare) och Ludvig Wimmers *Oldnordisk læsebog* som fanns att köpa i stencilform. Att vi hade en över hundra år gammal lärobok gjorde intryck på mig, även om den reviderade upplagan vi använde visserligen var yngre. Lärare var den isländske lektorn, Cand. mag. Sigurgeir Steingrímsson, och han började från början i läseboken med "Tors færd til Udgårdeloke": *Þat er upp-*

[1] Jag vill tacka bedömarna av denna uppsats som gav ett flertal förslag på kompletteringar och förbättringar.

haf þessa máls at Qkuþórr fór með hafra sína ok reið, ok með honum sá áss er Loki er kallaðr.

För mig var detta något av en chock. Visserligen lärde Sigurgeir mig snabbt att *Þórr* inte ska läsas *Porr* som annars låg nära till hands för en ung svensk, men den grammatik som man förväntades inhämta var mig fullkomligt främmande. Som svensk sjuttiotalsstudent kunde jag nästan inget om denna disciplin och den lilla tyska jag med föga framgång läst båtade mycket lite. Ännu värre blev det av Sigurgeirs prat om olika ”stammar”, vilka när jag till slut begrep vad de var ändå inte kunde spåra annat än indirekt eftersom de gällde språkstadiet före fornisländskan. Hade jag läst anbefallna avsnitt i Iversen hade det säkert hjälpt, men jag var van vid att snappa upp det jag behövde genom att bara hålla öronen öppna.

Det jag begrep av den norröna skrönan var visserligen roande och fornisländskan i sig hade en viss skönhet, men ingetdera hade sannolikt varit tillräckligt för att få mig att fortsätta, jag var rätt van vid att ge upp när något blev svårt. Inte heller skulle Sigurgeir sannolikt få något av dagens pedagogiska pris. Vad som däremot förtrollade mig var hans heta kärlek till texten, synlig inte minst genom den intensiva blicken ur de klarblå ögonen. Jag blev själv förälskad i *Snorra Edda* varifrån berättelsen om Útgarða-Loki hämtats av Wimmer, samt så småningom även i eddadikterna och kommer att vara evigt tacksam för detta.

Läsningen av fornnordiska texter blev därefter det som drev mig framåt, fast undervisande lärare var nästan helt inriktade på ljudlagar, böjningsmönster och etymologi. Aldrig berördes det litterära och inte ens handskriftsfilologin hade vid denna tid någon plats i läroplanen. Därför är det inte så konstigt att jag läste, lärde och roades men sällan reflekterade. Þórrs färd till Útgarða-Loki blev på så sätt en spännande äventyrsberättelse och en språkhistorisk exempelsamling, inte så mycket mer. Varför en av rollfigurerna bara försvann minns jag inte att jag ens funderade över. Till mitt försvar verkar inte många andra ha gjort det så mycket heller, i alla fall inte i tryck mig veterligt. I något fall har saken konstaterats kortfattat men inte föranlett djupare kommentarer. Den fråga någon borde ha ställt och som därför är ämnet för denna uppsats är ”Vart tog Röskva vägen?”

Den som har berättelsen om Þórrs färd till Útgarða-Loki present erinrar sig säkerligen att Þórr och Loki övernattar hos en bondfamilj och att Þórrs bockar serveras till kvällsmat men att Þjálfi, sonen i huset, bryter sönder ett ben för att komma åt märgen. Då Þórr återupplivar bockarna nästa morgon får han ett raseriutbrott när han ser att en av dem är halt. Familjen ber för sitt liv och Þórr lugnar ner sig men tar Þjálfi och hans syster Röskva med sig som kompensation. Varför båda barnen ska behöva bli tjänare åt Þórr när det är Þjálfi som har försyndat sig kan förvåna, men värre är alltså att Röskva sedan tappas bort på den fortsatta vägen till Útgarða-Loki. Vi följer med en bit i valda delar av berättelsen, hämtad från Andrew Faulkes’ standardutgåva (2005: 37 f.). Jag markerar med fetstil närvaron av Röskvas namn eller det neutrala pronomenet *þau* som indikerar att en

kvinna inbegrips i handlingen samt med kursiv stil och understrykning den maskulina motsvarigheten *þeir* som har rent manlig referens:

> Lét hann þar eptir hafra ok byrjaði ferðina austr í Jǫtunheima ok allt til hafsins, ok þá fór hann út yfir hafit þat it djúpa. En er hann kom til lands þá gekk hann upp ok með honum Loki ok Þjálfi ok **Rǫskva**. Þá er **þau** hǫfðu litla hríð gengit varð fyrir þeim mǫrk stór. Gengu **þau** þann dag allan til myrks. [---] Þá er myrkt var orðit leituðu *þeir* sér til náttstaðar ok fundu fyrir sér skála nokkvorn mjǫk mikinn. Váru dyrr á enda ok jafnbreiðar skálanum. Þar leituðu *þeir* sér náttbóls. [---] Settisk Þórr í dyrrin en ǫnnur **þau** váru innar frá honum ok váru **þau** hrædd, en Þórr helt hamarskaptinu ok hugði at verja sik. Þá heyrðu **þau** ym mikinn ok gný. [---]
> Skrýmir spurði ef Þórr vildi hafa fǫruneyti hans, en Þórr játti því. Þá tók Skrýmir ok leysti nestbagga sinn ok bjósk til at eta dǫgurð, en Þórr í ǫðrum stað ok hans félagar. Skrýmir bauð þá at *þeir* legði mǫtuneyti sitt, en Þórr játti því. [---]
> Þórr segir at *þeir* munu þá sofa ganga. Ganga **þau** þá undir aðra eik. [---]
> 'Þórr fór fram á leið ok *þeir* félagar ok gekk fram til miðs dags. Þá sá *þeir* borg standa á vǫllum nokkvorum ok settu hnakkann á bak sér aptr áðr *þeir* fengu sét yfir upp, ganga til borgarinnar ok var grind fyrir borghliðinu ok lokin aptr. Þórr gekk á grindina ok fekk eigi upp lokit, en er *þeir* þreyttu at komask í borgina þá smugu þeir milli spalanna ok kómu svá inn, sá þá hǫll mikla ok gengu þannig.

Fram till att Þórr och hans sällskap råkar på den snarkande Skrýmir i skogen har *þau* övervikten men någon konsekvens råder inte. Efter att den senare gör dem sällskap förekommer ett enstaka *þau* och från det att de kommer fram till Útgarða-Lokis borg blir *þeir* allenarådande. Intressant nog skiljer sig de olika handskrifterna av Edda något i detta avseende.

Codex Trajectinus-handskriften (van Eeden 1913: 37) har samma mönster som Codex Regius men adderar ett extra *þau* i ett tillskott "o*k* gengo þau þan*n*ug" i meningen före "settiz þor j dyrn*ar*" .

Uppsala-eddan som ligger mig särskilt varmt om hjärtat ger upp användningen av *þau* redan tidigare än Codex Regius-handskriften som Faulkes' utgåva baserar sig på. I den förra finns egentligen bara ett *þau*, det allra första, eftersom pronomenet annars saknas, ersätts med *þeir* (Heimir Pálsson 2012: 64, 66) eller i ett fall är en rättelse i handskriften från "þorr" (Zetterholm 1949: 20 med not a).

Codex Wormianus-handskriften slutligen håller i ett belägg längre men ger upp vid "ganga þe*i*r þa und*er* aðra eik" (Finnur Jónsson 1924: 35).

Röskvas anmärkningsvärda försvinnande uppmärksammas i varierande mån i olika utgåvor och översättningar av *Snorra Edda*. Gottfried Lorenz som veterligen har publicerat den mest detaljerade genomgången av *Edda*s första del, *Gylfaginning* (1984), har dock bara följande att säga (s. 513): "Die Erzählung berichtet, wie Rǫskva von Þórr in Dienst genommen wird; diese Figur hat in den folgenden

Erzählungen – im Gegensatz zu ihrem Bruder Þjálbi – keine Funktion mehr und wird lediglich noch einmal zu Beginn des Kapitels 45 erwähnt, wodurch zwischen den Kapiteln 44 und 45 eine – lockere – Verbindung hergestellt worden ist."

Inte heller har vi mycket hjälp av det fåtalet övriga omnämnanden som Röskva får i annan fornnordisk litteratur. I *Skáldskaparmál* omnämns bara att Þórr är hennes och Þjálfis *dróttinn* och kort därefter att Þjálfi är hennes broder (Faulkes 1998: 14 resp. 15).

Själva berättelsen om Tors färd till Utgårda-Loki, och särskilt Þjálfis roll däri, har dock fått uppmärksamhet. Ett tidigt exempel är en uppsats av Axel Olrik (1905: 129–140). John Lindow (2000) har en annan utgångspunkt för sin tolkning än Olrik men intresserar sig ännu mindre för Röskva än sin företrädare.

Andrew Faulkes vars utgåva jag har nämnt ovan uppmärksammar åtminstone pronomenbruket i episoden (Faulkes 2005: 67): "From here on the presence of Rǫskva in the party seems to be ignored; the pronoun *þau* still occurs sporadically (37/39–38/1, 38/30), but *þeir* gradually supersedes it, and Rǫskva takes no further part in the action."

Varför Röskva inte tar del i den fortsatta handlingen har jag inte sett någon förklara, men varför hon ens nämns motiveras åtminstone av François-Xavier Dillmann (1991: 181) som kommenterar uppgiften om att Tor tar med sig bondens barn på följande sätt (jfr Olrik 1905: 137 not 2):

> [C]et épisode n'est certainement pas sans rapport avec celui mentionné à la strophe 38 de la *Hymiskviða*, où il est dit également que le dieu Þórr prit les enfants d'un personnage présenté comme étant un "habitant des champs de lave". Compte tenu de la mention du bouc blessé, à la strophe précédente de ce poème (cf *supra*), il semble fort probable que le présent récit repose, au moins partiellement, sur une tradition mythologique plus ancienne que la rédaction de l'*Edda* par Snorri.

Som Dillmann så riktigt konstaterar finns en parallell i eddadikten *Hymiskviða* till episoden i *Edda* om besöket hos bondfamiljen. I dikten är det dock Týr och inte Loki som gör sällskap med Þórr. I strof 7 berättas om visiten enligt utgåvan i von See et al. (1997: 290) och i Erik Brates (1913: 62) översättning:

Fóru driúgum	De färdades duktigt
dag þann fram,	den dagen fram
Ásgarði frá,	från Asgård,
unz til Egils kvómo.	tills till Egil de kommo.
Hirði hann hafra	Hos honom de insatte
horngǫfgasta,	hornprydda bockarne
hurfo at hǫllo,	och begåvo sig till hallen,
er Hymir átti.	som Hymer ägde.

Enligt *Hymiskviða* mellanlandar alltså asarna på väg till Hymir. Efter att episoden med Tors fiskafänge har skildrats är Þórr på väg tillbaka. I strof 37 och 38 heter det i von See et al. (a.a.: 352, 357) respektive hos Brate (a.a.: 65 f.):

Fórot lengi,	Ej länge de färdades,
áðr liggia nam	förrän Lorrides bock
hafr Hlórriða	halvdöd föll
hálfdauðr fyrir;	framför kärran;
var skirr skökuls	betseldjuret
skakkr á banni,	på benet var halt,
en því inn lævísi	och det hade lömske
Loki um olli.	Loke vållat.
En ér heyrt hafið,	Men hört I haven –
– hverr kann um þat	– ho kan väl det
goðmálugra	av i gudasägner kunniga
gørr at skilja? –,	klarare reda –
hver af hraunbúa	vilken bot honom bergöknens
hann laun um fekk,	bonde lämnade,
er hann bæði galt	då båda sina barn
bǫrn sín fyrir.	han bötade därför.

Vi får inte här reda på barnens namn men det är helt klart fråga om samma grundtema: två barn blir Þórrs tjänare eftersom en av hans bockar har blivit halt. Enligt dikten är det Lokis fel och det förklaras lättast med att det har varit han som lockade Þjálfi att bryta sönder ett bockben. Enligt Snorri inträffade detta redan på utvägen, vilket tydligen ledde till att bockarna inte längre kunde dra vagnen och sällskapet därmed fick färdas till fots. Enligt eddadikten nämns den halta bocken först mot slutet, men skadan måste rimligen ha skett redan när bockarna stallades hos Egill i strof 7, även om effekten uppenbarligen dröjde till återfärden.

Den sist citerade strofen inleds *En ér heyrt hafið*, vilket visar att detta är en även från annat håll känd episod. Det finns således en gemensam berättelse som ligger till grund både för de aktuella avsnitten i *Hymiskviða* och *Gylfaginning*. Så långt är allt klart för den som läser in sig på frågan. Snorri utgick alltså i sin framställning från en redan existerande sagotradition om att Þórr på vägen till (eller möjligen från) Hymir skaffade sig två tjänare, varav Röskva var den ena. Detta var känt sedan tidigare. Snorri kände sig därför nödsakad att inkludera henne men hon hade ingen uppgift i det fortsatta skeendet och hennes existens förtigs därför gradvis när berättelsen går vidare.

Historien om färden till Útgarða-Loki är Snorri i princip ensam om, även om Útgarða-Loki själv nämns i *Gesta Danorum* (*The History of the Danes*, 267–269) och Þjálfi förekommer i *Þórsdrápa*, 123 f., som handlar om en annan av Þórrs färder, där han kallas Röskvas broder. Men episoden kan ha varit allmänt spridd

eftersom den i *Edda* följs av skildringen av hur Þórr hämnas på sin nesa genom fiskafänget hos Hymir. Dikten om den senare händelsen nämner som sagt att två barn blir tjänare till Þórr trots att de inte har någon egentlig funktion där. Det talar för att också sägnen om färden till Útgarða-Loki är genuin och gammal.

Vad som i detta sammanhang intresserar är att vi här får en gångs skull får en antydan om hur de litterära verk har tillkommit som förmedlats till oss genom fornisländska texter. Historiker och litteraturvetare utgår av naturliga skäl från det som har bevarats i skrift, men vi språkvetare kanske rent principiellt har lättare att räkna med en rik oral tradition, vana som vi är från att forska på muntligt material som äldre dialekter och rekonstruerade språkstadier.

För just *Hymiskviða* har Heimir Pálsson (2017: 210, not 40) ansett muntliga källor vara bevisade, och jag kan bara instämma. Joseph Harris (2008) har gjort en specialstudie av den muntliga bakgrunden till en annan eddadikt, *Helgakviða Hundingsbana I*. Ett sällsynt fall inom prosalitteraturen av ursprungligen oral texttradering erbjuds av källredovisningen i *Yngvarrs saga viðfǫrla* (se Sävborg 2015: 230–232). Rimligen har bara en bråkdel bevarats av alla mer eller mindre litterära berättelser som förekom i det forna Norden, ens av dem som någon gång satts på pränt. Detta rika material kunde återberättas med olika syften av olika författare, muntliga eller skriftliga.

Det händer också att motiv i folkliga berättelser rinner ut i sanden, Max Lüthi (1986: 60 f.) kallar ett sådant för ”Stumpfes Motiv”, ett avbrutet motiv. Men här har vi snarast det han urskiljer (s. 61) som blinda motiv: inte så vanliga fall av att ett motiv (till synes) inte tjänar någon funktion alls.

Snorri liksom Hymiskviða verkar båda använda en källhistoria innehållande en episod om Þórrs halta bock och de två tjänare han fick som bot. Eddadiktaren nämner bara det i förbigående och gör ingen riktig poäng av detta narrativa element. Kanske fick det bara vara med för att det tillhörde grundmaterialet. Snorre utnyttjade historien bättre men hade inget bruk för just Röskva som därför fick försvinna ut i kulisserna. Man kan fundera på om hon spelade en viktigare roll i den ursprungliga myten men det får utredas i ett annat sammanhang. Helt betydelselös kan hon i vilket fall inte ha varit.

Vart tog alltså Röskva vägen? Ingenstans är svaret – hon gick helt enkelt upp i rök eftersom hon inte behövdes i de två litterära texter som använde en äldre källa där hon förmodligen hade en tydligare funktion.

Litteratur

Brate, E. (övers.). 1913. *Sämunds Edda: Översättning från isländskan*. Stockholm: P.A. Norstedt & Söners förlag.

Dillmann, F.-X. 1991. *L'Edda: Récits de mythologie nordique par Snorri Sturluson. Traduit du vieil islandais, introduit et annoté*. L'aube des peuples. U.o.: Gallimard.

van Eeden, W. (ed.). 1913. *De Codex Trajectinus van de Snorra Edda*. Leiden: Eduard Ijdo.

Faulkes, A. (ed.). 1998. *Edda:* Skáldskaparmál *1*. London: Viking Society for Northern Research.

Faulkes, A. (ed.). 2005. *Edda*: *Prologue and* Gylfaginning. 2nd edn. London: Viking Society for Northern Research.

Finnur Jónsson (utg.). 1924. *Edda Snorra Sturlasonar*. *Codex Wormianus AM 242, Fol.* København / Kristiania: Gyldendalske Boghandel / Nordisk Forlag.

Harris, J. 2008. Eddic Poetry as Oral Poetry: The Evidence of Parallel Passages in the Helgi Poems for Questions of Composition and Performance. Susan E. Deskis and Thomas E. Hill (eds), *Speak Useful Words or Say Nothing: Old Norse Studies by Joseph Harris*, 189–225. Islandica 53. Ithaca, NY: Cornell University Library.

Heimir Pálsson. 2012. *The Uppsala Edda DG 11 4to: Edited with introduction and notes*. Transl. A. Faulkes. London: Viking Society for Northern Research.

Heimir Pálsson. 2017. Reflections on the Creation of Snorri Sturluson's Prose Edda. *Scripta Islandica* 58. 189–232.

Lindow, J. 2000. Þórr's Visit to Útgarðaloki. *Oral Tradition* 15/1. 170–186.

Lorenz, G. 1984. *Snorri Sturluson: Gylfaginning. Texte, Übersetzung, Kommentar*. Texte zur Forschung 48. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.

Lüthi, M. 1986. *The European Folktale: Form and Nature*. Transl. J. D. Niles. Folklore Studies in Translation. Bloomington / Indianapolis: Indiana University Press.

Olrik, A. 1905. Tordenguden og hans dreng. *Danske Studier*. 129–146.

Saxo Grammaticus. *The History of the Danes: Books I–IX*. Ed. H. E. Davidson. Transl. P. Fischer. D. S Brewer: Cambridge 1998.

von See, K., B. La Farge, E. Picard, I. Priebe and K. Schultz. 1997. *Kommentar zu den Liedern der Edda. Bd. 2: Götterlieder* (Skirnismal, Hárbarðslióð, Hymiskviða, Lokasenna, Þrymskviða). Heidelberg: Universitätsverlag C. Winter.

Sävborg, D. 2015. Kungalängder och historieskrivning: Fornsvenska och fornisländska källor om Sveriges historia. *Historisk tidskrift* 135/2. 201–235.

Þórsdrápa = Marold, E. (ed.). 2017. *Þórsdrápa*. Karin E. Gade in collaboration with Edith Marold (eds), *Skaldic Poetry from the Scandinavian Middle Ages 3: Poetry from Treatises on Poetics 1*, 68–126. Turnhout: Brepols.

Zetterholm, D. O. 1949. *Studier i en Snorretext*: *Tors färd till Utgård i Codices upsaliensis DG 11 4° och regius hafn. 2367 4°*. Nordiska texter och undersökningar 17. Uppsala / Stockholm: Hugo Gerbers förlag / Ejnar Munksgaard.

Henrik Williams
Uppsala universitet

henrik.williams@nordiska.uu.se